
Relatoria

LLINDARS DE DIGNITAT. EXPLORANT ELS ESTÀNDARDS MÍNIMS DELS DRETS ECONÒMICS, SOCIALS I CULTURALS EN UN CONTEXT DE CRISI ECOSOCIAL

Autoria: CICRA Justícia Ambiental

Data: Juny 2024

Institut de
Drets Humans
de Catalunya

Amb el suport finançer

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament

Generalitat
de Catalunya

DIÀLEGS

15/05 > 05/06 > 2024

Llindars de dignitat

Explorant els estàndards mínims dels Drets Econòmics, Socials i Culturals en un context de crisi ecosocial

15 maig	L'energia i el dret a un nivell de vida adequat Amb Didac Amat (UPF) i Charo Morán (Cooperativa Garúa). Modera: Ana García Juanatey	
22 maig	El dret a l'aigua en un context de sequera: prioritització d'usos i una ètica de les restriccions Amb Iván Rodríguez Florido (UPF) i Isabel Vilaseca (CICrA). Modera: Anna Calvete Moreno (UCLG)	
29 maig	El dret a l'habitatge en un context de crisi climàtica i social Amb Irene Escorihuela del (ODESCA) i Paula Martí (Celobert). Modera: Maridalia Rodríguez (UPF)	
05 juny	El dret a estar lliure de fam en un planeta extralimitat: construint sistemes alimentaris justos i resilents Amb Miguel Ángel Martín (US) i Ana Pardo López (Arrán de terra). Modera: Ana García Juanatey	

Tots els dimecres, del **15 de maig** al **5 de juny**, de 16 a 18h

Places limitades / Formulari d'inscripció: www.idhc.org

UPF/CAMPUS CIUTADELLA Aula 13.002

Organitza:

Institut de
Drets Humans
de Catalunya

Amb el suport:

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament

Generalitat
de Catalunya

ÍNDEX

Introducció	4
1. L'energia i el dret a un nivell de vida adequat	5
Dídac Amat: L'energia com a dret: Definint el llindar energètic digne	5
Charo Morán: Transició energètica justa en el marc jurídic actual	9
Debat	14
2. El dret a l'aigua en un context de sequera: prioritització d'usos i una ètica de les restriccions	17
Iván Rodríguez Florido: El marc regulatori del dret humà a l'aigua	17
Isabel Vilaseca: Límits i bones pràctiques en context de crisi climàtica	20
Debat	23
3. El dret a l'habitatge en un context de crisi climàtica i social	24
Irene Escorihuela: Com està recollit actualment el dret a l'habitatge i els seus estàndards mínims al dret internacional, regional europeu, nacional i local	24
Paula Martí: el context local en el qual es desplega el dret a l'habitatge	30
Debat	32
4. El dret a estar lliure de fam en un planeta extralimitat: construint sistemes alimentaris justos i resilents	34
Miguel Angel Martín: els estàndards jurídics actuals que aborden el dret a estar lliure de fam com a dret humà.	34
Ana Pardo: El dret a estar lliure de fam en un planeta extralimitat, sistemes alimentaris justos i resilents	38

Introducció

El present document recull les principals reflexions compartides en el cicle de diàlegs “Llindars de dignitat. Explorant els estàndards mínims dels Drets Econòmics, Socials i Culturals en un context de crisi ecosocial”. Aquest cicle va estar organitzat pel Institut de Drets Humans de Catalunya (IDHC), que, des de fa anys, treballa per explorar les relacions existents entre els drets humans i el medi ambient, així com els reptes que genera la crisi ambiental en aquests.

Aquest cicle es centra en els “grans oblidats”, és a dir, els Drets Econòmics, Socials i Culturals (DESC). Així, el cicle es va dividir en quatre sessions que van tenir lloc els dies 15, 22 i 29 de maig i el 5 de juny de 2024 en la Universitat Pompeu Fabra (Campus de la Ciutadella, Barcelona). En aquestes sessions han participat persones expertes de diversos camps de coneixement, tant de l'acadèmia com del sector social i de l'activisme. L'assistència a les jornades va oscil·lar entre 4 i les 25 persones, depenent de la sessió.

El cicle ha tingut com a objectiu explorar el concepte de llindars mínims tenint en compte que, avui en dia, la noció dels drets humans com els estàndards mínims que els estats han de garantir per a assegurar un nivell de vida adequat adquireix una especial rellevància en l'actual context de crisi ecosocial. En un planeta amb recursos limitats i minvants, i en emergència climàtica, és urgent obrir el debat sobre la revisió d'aquests mínims, així com sobre la desigualtat en l'accés als recursos. Aquest diàlegs interdisciplinaris han permet analitzar el paper que han d'exercir els drets humans a l'hora d'establir aquests llindars mínims en quatre àmbits vitals essencials: l'energia, l'aigua, l'habitatge i l'alimentació.

Durant la primera sessió, que va tenir lloc el dia 15 de maig de 2024 i va estar moderada per Ana García Juanatey, es va abordar “L'energia i el dret a un nivell de vida adequat” amb Amb Didac Amat (UPF) i Charo Morán (Cooperativa Garúa). En la segona, celebrada el dia 22 de maig, es va analitzar “El dret a l'aigua en un context de sequera: prioritització d'usos i una ètica de les restriccions” i van participar Iván Rodríguez Florido (UPF) i Isabel Vilaseca (CICrA Justícia Ambiental). Anna Calvete Moreno (UCLG) va encarregar-se de la moderació. La tercera sessió “El dret a l'habitatge en un context de crisi climàtica i social” va tenir lloc dimecres 29 de maig. Van exposar l'Irene Escorihuela del (ODESCA) i Paula Martí (Celobert) i Maridalia Rodríguez (UPF) va assumir la moderació. En la darrera sessió, el dia 5 de juny, “El dret a estar lliure de fam en un planeta extralimitat: construint sistemes alimentaris justos i resilients” van participar Miguel Ángel Martín (Universidad de Sevilla) i Ana Pardo López (Arrán de Terra). Ana García Juanatey va moderar aquesta darrera sessió del cicle.

A continuació es detallen els continguts compartits en cada sessió.

1. L'energia i el dret a un nivell de vida adequat

La primera sessió del cicle “L'energia i el dret a un nivell de vida adequat” va tenir lloc el dia 15 de maig. La moderadora, Ana García Juanatey, va introduir la sessió comentant que, si bé no existeix un dret a l'energia *per se*, l'accés a l'energia fa possibles altres drets, com el dret a la igualtat o el dret a l'alimentació. Les nostres societats s'han basat essencialment en la generació d'energia fòssil, però, actualment ens trobem en un context en el qual estem arribant al pic d'aquesta energia i en el qual s'han de satisfer necessitats bàsiques, en un marc descens energètic. A la sessió es va analitzar el dret a un nivell de vida adequat establert al [Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals \(PIDESC\)](#) (article 11) que, justament, es refereix a la “millora continua de les condicions d'existència”.

Dídac Amat: L'energia com a dret: Definint el llindar energètic digne

Dídac Amat (Universitat Pompeu Fabra), va encarregar-se de la primera part de la sessió. La seva ponència portava per títol “L'energia com a dret: Definint el llindar energètic digne”. Dídac va començar qüestionant que, si estem arribant a un moment de la història amb menys energia, quin seria el llindar mínim d'energia per a una vida digna de viure? Existeix un dret humà a l'energia? El ponent va comentar que, primer, cal fer una contextualització i explicar la importància de l'energia en els drets humans. Així, va explicar que l'energia és la força motriu del món i que, seguint a Smill (1994), el clima ha estat determinant en l'evolució històrica de les societats humanes. Antigament les comunitats ubicades a pobles més elevats presentaven una densitat poblacional més baixa. El mateix ha passat amb el desenvolupament econòmic i els pobles a final del segle passat. Un exemple de la força motriu de l'energia el trobem al Sud d'Anglaterra als anys 1086 on, gràcies als molins de vent i d'aigua, es generava 5kW de potència de força molt més productiva i generant un desenvolupament social molt més important.

Dídac va comentar que el mateix passa avui en dia: la correlació entre el nivell de desenvolupament econòmic del Producte Interior Brut (PIB) és directament proporcional al nivell per càpita consumit per un Estat. Aquest fet impacta als drets econòmics, socials, culturals i ambientals (DESCA) d'un Estat¹. Per exemple, les persones que pateixen pobresa energètica presenten més risc de veure vulnerat el dret a la salut. Aquest fet és

¹ Raj Katoch, Om et al. (2022). “Energy poverty and its impacts on health and education: a systematic review”, *International Journal of Energy Sector Management*, vol. 146.

important perquè si s'analitza el context del mediterrani, la seva població presenta un índex de pobresa energètica més elevat, i també perquè, segons dades de [Global Carbon Project](#), el model global energètic encara avui en dia presenta una dependència important i creixent als combustibles fòssils (carbó, petroli i gas natural)

En segon lloc, el ponent va comentar que cal entendre la naturalesa jurídica del dret a l'energia i preguntar-nos en quina mesura representa un dret humà al consum energètic, així com quin és aquest llindar que ha de ser garantit a la ciutadania. Alguns autors com Chian-Woel Shyu² defensen que existeix el dret humà a l'energia i que aquest presenta unes característiques incrementals, conformant-se en cercles concèntrics. Així, l'Estat ha d'anar garantint cada cop més energia, fins arribar al màxim. Altres perspectives com les de Marc Clemson³ declaren que no existeix un dret humà a l'energia sinó més aviat un dret moral de garantir els recursos energètics. Defensen que no existeix un reconeixement jurídic que permeti impulsar una acció litigiosa de caràcter jurídic i administratiu.

Dídac va compartir que no es situa ni d'una banda ni d'altra, ja que considera que ens trobem davant un dret humà derivatiu d'altres drets humans. Aquesta afirmació s'extreu un exercici interpretatiu d' "el dret derivat a l'energia i el dret a la vida digna". L'únic text internacional en què s'esmenta el dret a l'energia és el [Conveni sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona](#), en particular el seu article 14.2 h) que indica el següent:

2. Els Estats Part adoptaran totes les mesures apropiades per a eliminar la discriminació contra la dona a les zones rurals a fi d'assegurar en condicions d'igualtat entre homes i dones, la seva participació al desenvolupament rural i en els seus beneficis, i en particular li asseguraran el dret a:

h) Gaudir de les condicions de vida adequades, particularment a les esferes de l'habitatge, els serveis sanitaris, l'electricitat i l'abastiment d'aigua, el transport i les comunicacions.

Ara bé, existeixen determinades interpretacions privilegiades dels Comitès de les Nacions Unides, com per exemple el Comitè DESC i la seva [Observació general nº 4 sobre el dret a](#)

² Shyu, Chian-Woel (2021). "A framework for 'right to energy' to meet UN SDG7: Policy implications to meet basic human energy needs, eradicate energy poverty, enhance energy justice, and uphold energy democracy", *Energy Research & Social Science*, Vol 79, p. 7.

³ Clemson, Marc (2012). "Human rights and the environment: access to energy", *New Zealand Journal of Environmental Law*, Vol. 16, p. 81.

[l'habitatge](#) on es reforça la idea de l'energia com a dret derivat o dret derivatiu. En aquest comentari es declara que un adequat ús de l'habitatge ha d'incloure també disposar d'energia per cuinar, escalfar i il·luminar. Així doncs, aquesta Observació no només dota al dret a l'energia d'una naturalesa derivativa, sinó també està determinant determinats usos energètics. Definir els usos energètics als quals tenim dret és fonamental.

Des d'una perspectiva regional, Dídac va comentar que, en el marc del Consell d'Europa també se li ha atorgat al dret a l'energia una naturalesa derivativa. La Resolució del Comitè de Drets Socials del Consell d'Europa en relació al conegut cas de la Cañada Real⁴, ha establert el vincle entre poder accedir a l'energia, el dret a la vida digna, el dret a la salut i el dret a l'educació. Sobre aquest últim, una de les conclusions a les quals arriba el Comitè és que, com que els nens i les nenes que viuen a la Cañada Real no tenen accés a internet i el sistema educatiu de la Comunitat de Madrid exigeix tenir accés a internet, i els nens i les nenes no poden accedir a fer els deures, s'està veient vulnerat el seu dret a l'educació.

En tercer lloc, el ponent va explicar que és important referir-nos al dret a l'energia com una obligació de diligència i saber quin és l'estàndard i el llindar de diligència en matèria energètica. Si entenem el dret a l'energia com una obligació de diligència, quina és l'estructura jurídica d'aquest dret si és necessari defensar-lo també davant els tribunals? D'una banda, els drets energètics són drets de caràcter social i econòmic. El [Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals](#) (PIDESC) en el seu article 2.1 estableix i aporta pistes sobre aquesta naturalesa i estableix que els Estats tenen la responsabilitat de garantir "fins al màxim de recursos disponibles i amb caràcter progressiu". Això ens ubica en un pla molt concret, que són les obligacions de deguda diligència. Recordem que una obligació de diligència deguda és una obligació de conducta, no de resultat específic. Així, és una obligació per esforçar-se en assolir un resultat concret i per arribar a un llindar. Per exemple, un metge no té l'obligació de curar sinó de tractar amb la màxima diligència. En aquest marc, a nivell jurídic és molt important determinar quin és aquest estàndard al qual ha de donar compliment l'Estat.

D'altra banda, situant-nos al context de Barcelona, any 2024 (perquè l'estàndard és dinàmic), quin és l'estàndard i llindar mínim al qual estan obligats els Estats? Com establir un estàndard de diligència energètica? Podem acollir-nos a altres texts de caràcter no vinculant o inclús a actors privats o acadèmics que han tractat la matèria. A continuació

⁴ European Committee of Social Rights (2022) "Defence for Children International (DCI), European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA), Magistrats Européens pour la Démocratie et les Libertés (MEDEL), Confederación Sindical de Comisiones Obreras and International Movement ATD Fourth World v. Spain Complaint No. 206/2022".

Dídac va proposar un llindar internacional, regional i nacional. Cal assenyalar que allò que s'estableixi per internacional (universal) val per allò regional, i allò regional per l'estatal. Així, és important insistir que el que es va indicar només val per Catalunya, per l'any 2024. Per tant, si hi ha una crisi, pandèmia, per exemple, és possible que l'estàndard de diligència de l'Estat es modifiqui. Aquí radica la importància de la interpretació de les persones juristes, ja que permet una adaptació molt important tant a l'Estat com altres postures. També s'ha de tenir clar que el nivell d'abstracció serà inversament proporcional a la distància geogràfica que hi ha amb el ciutadà. L'estàndard universal és molt obert (indica usos energètics) i l'estàndard estatal sí permet concretar una mica més.

- L'estàndard universal es troba a l'Objectiu de Desenvolupament Sostenible (ODS) 7 de l'Agenda 2030 que indica "l'accés universal a les fonts d'energia econòmicament assequible, sostenibles i confiables" però marca la fita d'aconseguir-ho d'aquí a l'any 2030 i, per tant, dona molta flexibilitat a l'Estat. També cal recordar que la Observació general nº 4, ja esmentada, indica que tots els i les ciutadanes del món té el dret a una energia suficient per poder cuinar, escalfar-se i il·luminar.
- L'estàndard regional es troba a la [Recomanació de la Comissió 2020/1563 de 14 d'octubre de 2020, sobre pobresa energètica](#) que, si bé no fixa un nivell concret de kW (ja que a cada Estat existeixen necessitats diferents i també necessitats diverses per escalfar una llar), en canvi sí especifica i amplia el marge d'usos energètics al qual tots els Estats europeus estan obligats a garantir a la seva ciutadania: adequada calefacció, refrigeració, il·luminació i energia adequada connectar els electrodomèstic són serveis essencial que sustenten un nivell de vida i salut dignes.
- L'estàndard estatal és aquell que l'Estat ha de garantir. Actualment no està establert formalment però es fa servir per determinar el bo social elèctric i el bo social tèrmic ([Reial Decret-Ilei 18/2022 de 18 d'octubre](#)). El bo social elèctric és un descompte sobre la factura elèctrica (entre el 25% i el 40%) dirigit a la ciutadania que es troba en situació de vulnerabilitat o molta vulnerabilitat, o en situació d'exclusió social. Es troba a l'annex i, regulat a l'article 12 de l'esmentat Reial Decret-Ilei. L'Estat fa un descompte sobre determinada energia, s'entén que és un estàndard mínim ja que aquest depèn de les circumstàncies familiars i diferents casuístiques ja que canvia en funció de si és família nombrosa i altres factors. D'altra banda, el bo social tèrmic és una ajuda directa i funciona de forma diferent el bo social elèctric ja que és el propi Estat qui assumeix el pagament, a través d'un ajut o concessió anual. En aquest cas no serveix tant per determinar un nivell concret de kW/hora perquè la norma l'únic que indica és que els ciutadans tenen

dret a calefacció, aigua calent sanitària (no present a la normativa europea ni universal) i a la cuina, entenent aquesta última com un ús tèrmic i no elèctric.

Al finalitzar la ponència, es van compartir algunes conclusions, com que el consum d'energia té un impacte directe en el gaudi dels drets humans, tot i que es pot defensar que es tracta d'un dret derivat d'altres drets humans que estableix nivells d'energia condicionats a l'estàndard de diligència dels drets energètics. També es va afirmar que el llindar mínim s'estableix a través d'un estàndard multinivell que sorgeix tant de normes de caràcter vinculant com de normes de *soft law* i que els estàndards de naturalesa supraestatals es centren en els usos energètics i no tant en el llindar. Així mateix, es va comentar que l'estàndard de consum d'energia a l'Estat espanyol es pot fer servir interpretativa ment a través del bo social elèctric. També es va remarcar que és important tenir en compte i recordar que pot existir el dret a l'energia però des d'una perspectiva de dret internacional i amb independència de com es fa realitat (si és a través d'un descompte, etc.) però en última instància l'Estat ha de respondre sobre el llindar. Així mateix, es va concloure que s'ha de tenir en compte una altra figura jurídica i són els béns d'interès públic. L'energia és considerada com un bé d'interès econòmic general i els Estats tenen el deure de garantir aquest bé d'interès públic general.

Charo Morán: Transició energètica justa en el marc jurídic actual

La segona ponent de la sessió va ser Charo Morán (Cooperativa Garúa) i va començar parlant de la idea de transició energètica justa en el marc jurídic actual i que, com es va analitzar en la ponència prèvia, no es troba adaptat. Charo va començar explicant que ens trobem davant una crisi multisistèmica, caracteritzada per l'existència d'una crisi climàtica, per la pèrdua de biodiversitat, i que es troba oculta darrera d'aquesta crisi de recursos finits de la terra (minerals, etc.), de l'ús excessiu de recursos que genera escassetat i que té condicionants que es troben a l'economia global. A aquestes crisis s'afegeix també la crisi de les cures, ja que vivim en temps on la vida es troba cooptada pel mercat, i també per crisis econòmiques recurrents (com la crisi de 2008, la pandèmia de 2020) i una enorme crisi de desigualtat. Així, davant de cada crisi, són els mateixos grups de població els que surten afavorits, augmentant els índex de vulnerabilitat en la població.

Pel que fa la crisi de recursos, Charo comparteix una gràfica del pic de petroli⁵ que també és perfectament aplicable a qualsevol altre mineral que és necessari per a la transició energètica. Això demostra que la humanitat tindrà que aprendre a viure amb menys recursos perquè aquests són finits i la Terra no pot produir més. En aquest context es

⁵ Heinberg, R. (2012). *The End of Growth. Adapting to Our New Economic Reality*. Gabriola Island (Canadà): New Society Publishers.

dóna també un fort acaparament de recursos que demostren que per fer la transició energètica es necessiten també combustibles fòssils. I es que atenent a xifres que indiquen la demanda global d'energia⁶, des de l'any 2.000 al 2.050 s'incrementa l'ús d'energies renovables però també l'ús dels combustibles fòssils. D'aquesta manera s'està sumant un excés energètic d'energies renovables i veiem la fal·làcia dels acords internacionals.

Per altra banda alguns estudis sobre desigualtat d'emissions, com per exemple l' estudi publicat per Oxfam sobre emissions i riquesa (2019)⁷, visibilitzen la relació directa entre consum energètic i les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle. Una de les propostes que sorgeixen en aquest sentit és la possibilitat del repartiment de l'energia sense posar una xifra sobre el dret a l'energia perquè aquest té a veure amb un context climàtic i cultural, però també tenir en compte que hi ha persones que no poden accedir al consum energètic ja sigui via consum directe i indirecte i, per tant, s'està fent una proposta de transició energètica que no és justa.

La ponent va comentar que el sistema energètic actual es basa en unes estructures neocolonials i extractivistes on l'objectiu principal és buscar nous recursos energètics (com per exemple el cas de les sorres bituminoses a Canadà) i progressivament deteriorar els territoris. Des del punt de vista tecnològic és molt més costós energèticament aconseguir més energia, però existeix una fugida cap endavant d'extracció de recursos que a més desplacen a les comunitats, com per exemple els pobles indígenes al Canadà. S'estan modificant territoris de gran valor, expulsant comunitats indígenes dels seus territoris.

En relació amb la petjada energètica directa i indirecta, la taxa de retorn és cada cop més elevada i genera fenòmens especulatius, ja que es ven l'expectativa que s'aconseguirà quelcom que finalment no s'aconsegueix. També cal recordar els minerals estratègics que són necessaris per impulsar les energies renovables es troben concentrats en pocs indrets; les guerres pel petroli, ja que aquest també s'ubica a indrets i ecosistemes (principalment amaxònics com el Parc Nacional del Yasuní) que es veuen greument afectats per aquestes dinàmiques extractives. Recentment els resultats de la consulta popular a l'Equador- en el qual una de les preguntes era si es continuava explotant el

⁶ Disponible a: <https://petroleumag.com/grafica-del-dia-mar-06-2023-consumo-mundial-de-energia-2000-2050/>

⁷ Disponible a: <https://cdn2.hubspot.net/hubfs/426027/Oxfam-Website/oi-informes/igualdad-climatica-planeta-99-en.pdf>

petroli o no i la resposta ha estat que no- demostra que quan la ciutadania està informada es prenen millors decisions.

La ponent va mencionar que no podem oblidar que l'energia està en tot i als nostres hàbits de consum hi ha un consum permanent d'energia. La petjada energètica té a veure amb els nostres hàbits de consum i estils de vida i amb allò que consumim, els viatges que fem, etc. Aquest model de consum no té lògica si parlarem només del consum d'energia directe. Si pensem en el consum d'energia indirecte, veiem que hi ha molta més energia als serveis que contractem que al consum directe que fem a les nostres llars.

D'acord amb Charo Morán, també cal recordar que existeix un extractivisme rural- urbà, no només Nord-Sud ja que les grans ciutats de l'Estat espanyol són les que consumeixen més energia. Actualment, molts entorns rurals s'estan convertint en zones de sacrifici per generar parcs solars, aerogeneradors, macro granges, o projectes miners que estaven "adormits" però que davant l'escassetat de minerals s'han tornat a reactivar. Així, en comptes de posar en valor la ruralitat, estem rebutjant i impulsant cada cop més aquells projectes que generen despoblació i que són absorbits per les ciutats, que a alhora són grans consumidores d'energia i no produeixen res.

La proposta econòmica de "l'economia del dònut" té en compte propostes planetàries i de vida digna. Si no es tenen en compte aquestes dues coses, continuarem generant situacions d'injustícia social i insostenibilitat. Des del sostre ecològic existeixen límits planetaris ja esmentats, i dins el sol social. I el que passa amb la pobresa energètica té a veure amb l'empobriment en general, la pèrdua de teixit social, la pujada de preus de l'energia (no només pics de petroli ni guerra d'Ucraïna sinó també dinàmiques especulatives) i que estan travessades per la interseccionalitat ja que les dones presenten molt més risc en caure en pobresa energètica que els homes, i si són dones migrades molt més ja que són les que assumeixen tasques de cures (mantenir la llar a una temperatura adequada, etc.).

Abordant quines són les causes de la pobresa energètica, es troba en primer lloc l'empobriment, però també l'encariment de l'energia que té varies causes: primer, la crisi energètica i la cada cop menys disponibilitat de fonts d'energia; segon, les tensions geopolítiques que donen lloc a situacions d'acaparament per tal de pujar preus; finalment els oligopolis associats al model energètic. En aquest sentit cal recordar que quasi tots els països a Europa han privatitzat l'energia com a bé públic, amb la qual cosa s'opera en una dinàmica de maximització de beneficis. Si l'energia fos considerada un bé comú el preu seria estatal i es fomentaria encara més la participació ciutadana. En tercer lloc, es troba la pèrdua d'autonomia de la població en la seva capacitat d'autoabastir-se d'energia i que té a veure amb la ruptura del teixit social, les llars poc o gent bioclimàtiques i l'obtenció de l'energia únicament mitjançant la seva mercantilització. En quart i últim lloc, es troba

l'augment de la necessitat de consum energètic, ja que degut a la crisi climàtica cada cop és més habitual l'existència de temperatures extremes que requereixin per exemple la refrigeració de la llar, i també degut a que cada cop és més comú la necessitat de mobilitat d'un indret a un altre, no només de persones sinó també de mercaderies que venen de llocs llunyans arrel del consum globalitzat.

Pensant en propostes organitzades de menys a més transformadores que ens calen per garantir el dret a l'energia, la ponent va destacar:

1. El bo social i el rescat energètic
2. L'autoconsum i l'autogestió comunitària
3. La reforma del mercat elèctric
4. L'existència d'empreses públiques d'energia amb control democràtic
5. L'energia (quasi) renovable ja que cal assenyalar que les energies per les quals estem apostant actualment no són realment renovables, si tenim en compte tot el seu cicle de vida, ja que els recursos que necessiten es basen en processos industrial perjudicials pel medi ambient.

Abordant les mesures necessàries per combatre la pobresa energètica, algunes són mesures assistencialistes (prohibició del tall de subministrament, automatitzar el bo social elèctric, crear una tarifa social de l'electricitat) però no de canvi estructural i per tant no s'està afavorint un model descentralitzat i més just.

Si ens juntem amb altres persones podem aconseguir propostes i iniciatives que potenciïn el que anomenem com a sobirania energètica. L'oligopoli genera estructuralment pobresa energètica i "anticooperació". És necessari caminar cap a cooperatives energètiques, autoconsum, comunitats solars, assemblees ciutadanes per un model energètic, etc. Així, per exemple, les propostes que s'han fet des de les assemblees ciutadanes són molt més transformadores que les que estan promovent els governs.

En aquest sentit, d'acord amb la ponent, és important caminar cap a la reforma del mercat elèctric i exigir una tarifa social justa per tothom. La tarifa elèctrica és difícil de calcular perquè depèn d'una subhasta que entra al mix energètic i procedeix de diferents fonts energètiques (mix energètic). L'energia renovable i nuclear entra a cost zero però la que més costa és la que prové de centrals de carbó, etc., però tot i així al final de tot es paga el cost de l'última energia que ha entrat, independentment de quina sigui. Així és com funciona i com es cobra tot tipus d'energia al mateix preu.

Sobre les empreses públiques d'energia cal recordar que algunes d'elles s'han anat privatitzant. Tot i així a França existeix l'empresa pública d'energia però en un context de forta aposta per l'energia nuclear; a Suècia el mercat elèctric és gairebé 100% públic i representa un bon exemple de que països del nostre entorn encara aposten per un control

públic sobre el seu model energètic; finalment, trobem dos exemples molt interessants a Catalunya: d'una banda, Barcelona energia, que en un inici ha estat comercialitzadora però que també ha començat a impulsar la generació renovable; d'altra banda, el projecte de l'Energètica de Catalunya, empresa pública que vol aplicar criteris de participació ciutadana, descentralització de la generació i el consum.

I per finalitzar, es va fer la següent pregunta de reflexió: volem energies renovables però.. realment renovables? Volem un model energètic però no qualsevol manera: si el model energètic actual segueix les mateixes pautes que l'oligopoli energètic, no trobarem la solució. L'investigador Antonio Turiel insisteix que no existeix la possibilitat d'una transició energètica 100% renovable per molts motius, però un d'ells perquè el potencial màxim que poden proporcionar les energies renovables es troba entre un 30 i un 40% del consum total mundial. Per tant, calen mesures encaminades a la planificació de les energies renovables però amb criteris de proximitat, suficiència i justícia social, doncs no podem oblidar que l'extractivisme es troba intrínsecament vinculat amb les renovables.

Finalment, es van analitzar les anomenades tecnologies intermèdies o toves. Existeixen moltes alternatives i alguns exemples com la permacultura, els molins tradicionals, l'energia solar tèrmica, les mini centrals hidroelèctriques, els bio digestors o els molins per a pous (aquest últim un paisatge comú a Mallorca i amb l'objectiu d'extraure aigua).

En aquest sentit, és important intentar que el model energètic actual i que volem no estigui aïllat d'altres transicions necessàries com és la rehabilitació bioclimàtica dels habitatges, la segregació d'usos (que ens caminar cap a un model urbà de proximitat), l'agroecologia, propostes sorgides des de l'Economia Social i Solidària (ESS), iniciatives que proposen potenciar una relació directa entre productors i consumidors i que treballen elements que tenen a veure amb la justícia social, la proximitat i, en definitiva, la

construcció d'una economia més relocalitzada. La pregunta que ens hauríem de fer, d'acord amb la ponent, és què necessitem pel nostre benestar, a través d'una major proximitat i des d'una mirada de guany i no de pèrdua.

Finalment, la ponent va compartir algunes idees clau per part de la ponent:

- L'accés a l'energia és un dret i un bé públic, però si ho pensem des d'un altre paradigma de model energètic i amb transformacions socials associades. És a dir, un paradigma que permeti transitar cap a un model energètic just i sostenible que suposa inevitablement viure amb molta menys energia a escala global.
- La transició energètica comporta una transició en les nostres formes de viure, de produir, de consumir, d'alimentar-nos i fins i tot de divertir-nos. Cal pensar en una transició energètica que es basi en la reducció i en la suficiència dels estils de vida actual, essent realistes amb la situació de translimitació actual.
- Aquesta transició s'ha de fer de forma organitzada, planificada, diversificada, democràtica i re localitzada al territori. En aquest sentit, cal caminar cap a l'apoderament de la ciutadania i de la comunitat enfront els oligopolis energètics, promovent la participació i la sobirania energètica.
- Finalment, és fonamental aplicar mesures redistributives i qüestionar els privilegis que tenim a través d'un enfocament decolonial, ja que la ciutadania és un subjecte de canvi i calen analitzar críticament aquelles falses solucions tecnològiques com l'hidrogen verd, els monocultius per agro combustibles o els mercats de carboni.

Debat

Una vegada va concloure la darrera presentació, es va obrir el torn de paraula. Un dels temes que es van abordar per part del públic assistent va ser que, si accepten que existeix el dret a l'energia, de quina manera la intervenció dels tribunals pot ajudar? La Cañada Real és un cas d'innovació jurídica perquè s'ha anat al Comitè del Consell Social. Aquestes mesures requereixen de persones amb coneixements d'aquest Comitè i dels tribunals perquè la jurisprudència clàssica (com la del Tribunal Europeu dels Drets Humans en relació amb els articles 3 i 8) actualment no ajuda. Ens trobem doncs amb que s'obren vies com 1) la via administrativa no litigiosa, per acollir-nos als bons social elèctric o tèrmic i 2) Si hi ha denegació del dret per part de la comercialitzadora de referència, es va a seu judicial. Al respecte, Charo va comentar que cal recordar que també necessitem governs empàtics i que tant l'Ajuntament com la Comunitat de Madrid hauria d'haver trobat una solució al cas de la Cañada Real. Per la seva part, Dídac va explicar que el cas de la Cañada Real és interessant perquè el Comitè DESC estableix que la forma

d'aprovisionament d'energia (si les persones es connecten o no) des d'una perspectiva jurídica, és igual, i la responsabilitat de l'Estat consisteix en donar una alternativa, com per exemple una alternativa habitacional digna. El que diu el Comitè és que si com a Estat desconnectes d'energia a una família has de garantir com a mínim un llindar bàsic.

Altra dels temes que es van analitzar estava relacionat amb el sostre jurídic. Una persona va preguntar si hauríem de proposar un estàndard de consum màxim? I en aquest sentit, té el dret i els tribunals un rol en aquesta construcció? Potser hauria de generar-se un consens democràtic sobre consumir menys. Com us imagineu el rol del dret en el marc d'un estàndard de consum màxim? Davant d'aquesta pregunta, li va respondre que hauríem de preguntar-nos quins són els elements socials per construir l'estàndard de consum màxim. És just que una persona tingui un jet privat? El nostre marc cultural ens porta a fixar-nos en mínims i no en màxims. El que està en joc són els imaginaris col·lectius, els valors socials, allò que es premia i allò que no. També és important pensar en l'habitatge i en com actualment s'ha de destinar gran part dels nostres ingressos a l'habitatge. Pel que fa als elements jurídics, cal dir que en altres àmbits ja existeix una limitació al consum energètic, com per exemple és el mercat d'emissions de la UE i en aquest sentit un model de limitació del consum de carboni. També han sorgit propostes com la de Más Madrid en relació al consum energètic dels avions i demanava un cànon per a cada vol que s'agafi, és a dir, un cànon sobre l'ús energètic de cada vol. Si pensem en quin hauria de ser el consum energètic màxim de les empreses, els instruments de planificació poden ajudar molt, per tant ha d'haver-hi un intervenció pública important (per exemple la PROENCAT). La prospectiva energètica també preveu un decreixement dels usos energètics i amb la pandèmia es van establir limitacions al consum. Ara bé, actualment no ens trobem en una situació d'escassetat de combustibles (quant a la capacitat d'extracció) sinó en tot cas en una situació d'escassetat socialment induïda ja que l'escassetat és fruit d'un acord social, no d'una limitació física d'extracció. Al respecte, es va afegir que quan els acords d'emissions es troben sota un paradigma capitalista, les persones enriquides poden seguir contaminant, mentre en altres territoris no són possibles les transformacions de la qualitat de vida. En aquest sentit, s'ha de posar en valor el bé comú per construir un model que vagi més enllà del capitalisme verd. S'ha de transcendir a una escala més gran i s'ha de comptar amb tots els elements possibles però s'ha de comptar amb l'existència d'una massa crítica que empenyi en aquesta direcció.

Altres dels preguntes que es van tractar va ser que, quan es fa referència a transformar l'imaginari, es parla d'un canvi monstruós i que presenta complicacions de tot tipus llavors que es pot dir per tenir esperança? Es va respondre que estem vivint moments complexos i difícils a nivell comunicatiu. El procés que fem, sempre i quan sigui col·lectiu, mereixerà la pena. El moviment ecologista ha comès errors, un d'ells explicar que les mesures de transformació i de cura del planeta havien de passar per la renúncia i no s'ha sabut vendre com aquestes transformacions poden ser positives per a la majoria de persones. La

societat medicalitzada ens aliena. La ponent recomana l'informe "[Consum i felicitat](#)" d'Ecologistes en Acció, que explica com allò que ens dona felicitat és compartir la vida amb els altres. L'individualisme i la competència ens ha fet molt de mal mentre que el que ens ha donat l'èxit evolutiu ha estat la cooperació. També recomana el llibre "Esperança activa" que reflexiona sobre que s'ha de partir un dol i ser conscients de la realitat, i de que hi ha molt per fer i construir. El marc cultural actual ens ha portat a imaginaris distòpics i molt poques persones parlen de viure d'una altra manera. És difícil transmetre la cooperació en imatges, per això la importància del [concepte ecotopia](#), és a dir, com ens agradaria construir altres vides.

2. El dret a l'aigua en un context de sequera: prioritització d'usos i una ètica de les restriccions

La segona sessió del cicle, titulada "El dret a l'aigua en un context de sequera: prioritització d'usos i una ètica de les restriccions" va tenir lloc el dia 22 de maig. La moderadora, Anna Calvete Moreno (UCLG), va introduir la sessió comentant la importància del Dret Humà a l'Aigua en el context actual.

Iván Rodríguez Florido: El marc regulatori del dret humà a l'aigua

La primera part de la sessió va ser a càrrec d'Iván Rodríguez Florido (UPF) que va començar explicant el marc regulatori del dret humà a l'aigua. Així, va comentar que el reconeixement ha sigut gradual ja que en la Declaració Universal de Drets Humans de 1948 no es feia referència a aquest dret, però ha anat evolucionant fins que es va adoptar la [Observació General nº 15](#), que reconeix que *"El derecho al agua se encuadra claramente en la categoría de las garantías indispensables para asegurar un nivel de vida adecuado, en particular porque es una de las condiciones fundamentales para la supervivencia (...) El derecho al agua también está indisolublemente asociado al derecho al más alto nivel posible de salud (párrafo 1 del artículo 12) y al derecho a una vivienda y una alimentación adecuadas (párrafo 1 del artículo 11). Este derecho también debe considerarse conjuntamente con otros derechos consagrados en la Carta Internacional de Derechos Humanos, en primer lugar el derecho a la vida y a la dignidad humana"*.

Més endavant, el 2010, s'adopta la [Resolució 64/292 sobre el dret humà a l'aigua i al sanejament](#). D'acord amb Iván Rodríguez, Nacions Unides va incloure aquest dret com a reacció a que en 2010 més de 884 milions de persones es trobaven en situació de manca d'accés a aigua potable i 2.600 no tenien accés a sanejament bàsic.

El dret humà a l'aigua inclou quatre dimensions essencials: disponibilitat (accés continu, suficient per a usos personals i domèstics, etc.), accessibilitat (física i econòmica), acceptabilitat (salubritat, absència de microorganismes, etc.) i adaptabilitat. Així, la Observació General núm. 15 contempla que s'ha de *"disponer de agua suficiente, salubre, aceptable, accesible y asequible para el uso personal y doméstico"*. En relació amb la acceptabilitat econòmica, un dels grans debats és si per ser l'accés a l'aigua un dret humà hauria de ser gratuïta. D'acord amb el ponent, el paper dels Estats és el de respectar, protegir i realitzar aquest dret. Així, va comentar que tot i que sigui un dret humà, això no vol dir que s'ha de dur a terme un determinat mode de gestió, tot i que no tot està permet.

En relació amb la gratuïtat, no té perquè ser-ho. Iván Rodríguez comparteix el cas de Cantàbria, ja que la [Llei de Cantàbria 03/2023, de 26 de desembre](#) de proveïment o sanejament d'aigües de la comunitat de Cantàbria: es preveu aigua gratis en municipis afectats per la despoblació.

Altre dels avenços recents, d'acord amb el ponent ha sigut la importància que se li ha donat al dret humà a l'aigua en els ODS. En els Objectius de Desenvolupament de Mil·lenni (ODM) l'aigua no era un objectiu concret, estava en la meta 7C però no era un ODM específic i no va tenir molt d'èxit. Tanmateix, el 2015 l'aigua pren un paper preponderant i a través dels ODS ocupa un paper important, [en particular amb l'ODS 6](#). Tot i així, en 2022 gran part de la població mundial continua sense tenir el dret humà a l'aigua garantit: 2.200 milions de persones no compten amb aigua potable gestionada de manera segura, 3.500 milions de persones no disposen de sanejament gestionat de manera segura, 2.200 milions de persones manquen d'instal·lacions bàsiques per a rentar-se les mans i 2.400 milions de persones viuen en països amb estrès per escassetat de l'aigua.

A escala europea, a la Unió Europea li ha interessat la vessant ambiental d'aquest dret, va comentar el ponent. Així, la [Carta Europea de l'Aigua d'Estrasburg](#), 6 de maig de 1968 comença “no hi ha vida sense aigua”. Més endavant, el Tractat de Funcionament de la Unió Europea va incloure en la política de medi ambient la disponibilitat dels recursos hídrics. La [Directiva Marc de l'Aigua 2000/60/CE](#) contempla, per la seva part i) que l'aigua no és un bé comercial com els altres, sinó un patrimoni que cal protegir, defensar i tractar com a tal; ii) que el proveïment d'aigua és un servei d'interès general i iii) principis fonamentals per a la gestió de l'aigua com el de recuperació de costos i “qui contamina paga”. Més endavant es va adoptar el 2020 la [Directiva 2020/2184, de 16 de desembre](#), relativa a la qualitat de les aigües destinades al consum humà que té com a finalitat la protecció de la salut de la població i l'accés universal a l'aigua promoció de l'aigua de l'aixeta.

En relació amb el marc normatiu espanyol, el ponent va fer referència a que l'aigua no té provisions en la Constitució però s'ha vinculat amb altres drets: protecció a la salut, habitatge digne i medi ambient. A més, va comentar que, com a ben jurídic, es tracta d'un bé de caràcter públic demanial i, per tant, algunes de les seves característiques són la inalienabilitat, inembargabilitat, etc. Està en mans de l'Estat. Aquest bé jurídic fa que els serveis urbans de l'aigua (cicle urbà) siguin serveis públics de titularitat municipal majoritàriament i, per tant, siguin serveis mínims de prestació obligatòria, essencials i reservats. Les conseqüències són que no poden prestar-se lliurement a iniciativa privada, que els serveis comptem amb aspectes administratius, tècnics i econòmics reglats; i que existeix un control administratiu. Un aspecte destacable és que les administracions públiques han de garantir aquest servei (acció ciutadana art 18 de la [Llei 7/1985, de 2 d'abril, Reguladora de les Bases del Règim Local](#)).

Iván Rodríguez també va comentar que a nivell estatal no s'ha reconegut el dret humà a l'aigua de manera expressa però que algunes comunitats autònomes si ho han fet com, per exemple Andalusia, que ha establert aquest dret com a mínim vital (no s'ha reglamentat) en [la Llei 9/2010, de 30 de juliol, d'aigües per Andalusia](#).

Alguns dels grans reptes del dret humà al aigua, d'acord amb el ponent, són que es pugui garantir la seguretat hídrica a curt i llarg termini. El gran repte és l'estrès hídric, ja que Espanya presenta un dels nivells més elevats. Altres reptes són afrontar l'escassetat hídrica, els incompliments de la normativa de depuració d'aigua, les pèrdues d'aigua en la xarxa de distribució (pot fins a sobrepassar el 20%), el dèficit d'inversió en les xarxes de distribució, les tarifes insuficients, el dèficit de transparència i la politització en l'àmbit de la gestió (efecte del cicle polític en la fixació de tarifes. D'acord amb un estudi de 119 municipis, les tarifes pugen menys l'any abans de les eleccions).

En relació amb els mecanismes necessaris per garantir el dret humà a l'aigua, el ponent comenta que a l'Estat espanyol aquest dret es troba garantit però presenta riscos estructurals i s'han de tenir en compte els efectes adversos del canvi climàtic. S'han de posar en marxa els mecanismes ordinaris de protecció social, com ara combatre la pobresa hídrica i evitar el desnonament hídric. Un exemple podria ser mitjançant polítiques tarifàries adequades, com conciliar recuperació de costos amb la garantia d'accés per a tota la població, es a dir, la tarifació progressiva i bonificació de tarifes (art. 24 [RDL 2/2004](#)) amb criteris capacitat econòmica i/o determinats col·lectius. També és rellevant evitar els criteris corporatius, com ara la gratuïtat, emprats per empreses d'aigua (denunciat pel Defensor Poble Andalus). Així mateix, és important comptar amb fases d'informació i acreditació i evitar la burocratització i el dèficit d'informació. Existeixen informes del tribunal de comptes que assenyalen que els bons no arriben a la població que realment els necessita. Un altre aspecte important és el subministrament del mínim vital. A Cádiz, per exemple des de 2015 s'ha establert el mínim de 100 l/dia pels col·lectius vulnerables. Un altre aspecte a tenir en compte són els fons de solidaritat, que serien aportacions a l'operador de servei o als ens locals. El més important és que no es produeixin talls a persones que no poden pagar, ja que s'ha de garantir l'accés de totes les persones, amb independència de la seva capacitat de pagament.

Una altra norma rellevant és el [Reial decret 3/2023, de 10 de gener](#), que estableix els criteris tècnic-sanitaris de la qualitat de l'aigua de consum, el seu control i subministrament i que té com a finalitat la protecció de la salut humana front els efectes adversos de qualsevol contaminació de l'aigua de consum, en garantir que sigui salubre i neta, així com garantir l'accés termes de dret humà a l'aigua. Així, aquest Decret preveu: volum d'aigua subministrada per dia, establint un mínim de 100 litres habitant/dia; la obligació de comptabilitzar l'aigua captada, tractada i distribuïda; el foment de l'ús d'aigua d'aixeta; accés a l'aigua per a la població vulnerable; l'obligació

d'adoptar mesures per a col·lectius vulnerables; i l'obligació implantar mecanismes acció social (tarifes i/o fons de solidaritat).

Per concloure, el ponent comenta que l'ordenament jurídic espanyol satisfà el dret humà a l'aigua però el sector urbà de l'aigua presenta grans reptes, com ara millorar la eficiència, gestionar la sequera, la recuperació de costos, etc. En relació amb la sequera, va comentar que és important mantenir la prelació d'usos i prioritzar el consum humà de boca. També s'ha de proveir l'abastiment de la població amb els mitjans que sigui necessari, si no es pot amb els típics, cal pensar alternatives (camions, vaixells, etc.). Va explicar que és important a dissenyar mecanismes eficaços, no només les sancions, ja que no funcionen per a determinats col·lectius. Ha d'haver-hi una obligació de reparar danys al medi ambient.

Isabel Vilaseca: Límits i bones pràctiques en context de crisi climàtica

A continuació va intervenir Isabel Vilaseca (CICrA Justícia Ambiental) amb la presentació "Límits i bones pràctiques en context de crisi climàtica". Isabel va comentar que avui en dia encara hi ha un ampli sector de la població que no té garantit el seu dret humà a l'aigua i que el principal límit a aquest dret humà és la desvinculació entre el dret humà a l'aigua i la privatització de la gestió de l'aigua.

La ponent va començar la seva presentació analitzant el concepte de vulnerabilitat hídrica, explicant que aquesta vulnerabilitat es pot incloure en la energètica, que es

defineix com "no tenir garantit l'accés a l'aigua, llum o gas, ja sigui perquè no es poden pagar les factures o s'ha de fer molts esforços per a aconseguir-ho. No es pot fer ús d'alguns serveis o és difícil accedir a uns altres". També comenta que hi ha 4 indicadors de la pobresa energètica que es poden extrapolar a la vulnerabilitat hídrica: incapacitat de mantenir una temperatura adequada en la llar, retard en el pagament de factures, una despesa energètica excessivament baixa i una despesa en subministraments energètics desproporcionat respecte al nivell d'ingressos.

Font: [Aigua és Vida](#) (2024)

En realitat, tal com va explicar Isabel, es tracta d'un problema sistèmic que va més enllà de la regulació de l'aigua. No n'hi ha prou amb complir una sèrie d'indicadors. Així, els principals obstacles amb els quals es troben les persones en situació de vulnerabilitat hídrica són, en relació amb la accessibilitat, les condicions d'alguns edificis (en la Aliança contra la Pobresa Energètica –APE– es trobaven amb persones que viuen en règim d'ocupació en pisos sense connexió amb el sistema d'aigua exterior, hi havia un problema de connexió física a la xarxa, per exemple); règim de tinença (per a poder tenir un contracte de subministrament, la majoria de companyies per a poder contractar el subministrament demanen el títol sobre l'edifici, per ocupació o altres raons); i les polítiques talls per impagament (condiciona l'accessibilitat en una mesura coaccionadora contra les persones que habiten en règim d'ocupació).

Per a superar aquests obstacles algunes de les mesures que va comentar la ponent van ser: ajudes públiques per a adequar els edificis i els comptadors socials d'aigua. En relació amb els comptadors, en el cas de persones que viuen en situació d'ocupació, alguns municipis han optat per fer-se càrrec del seu subministrament d'aigua, mitjançant un contracte especial, entenent que el règim de tinença en el qual s'estigui no pot condicionar l'accés a l'aigua. Aquesta iniciativa ha estat reconeguda per les Nacions Unides i cada vegada més municipis s'estan sumant. En temes d'energia es va aconseguir un conveni per a electricitat amb Endesa, però en el cas de l'aigua s'està anant municipi a municipi. Altra acció que es pot dur a terme són les mesures de protecció davant els talls: aplicació de la [Llei 24/2015 i aplicar el principi de precaució](#) el qual estableix que, davant un impagament, les companyies han de consultar a serveis socials per a comprovar si aquesta persona és o no en risc d'exclusió residencial. És menys estricte que el bo social (cal ser “menys pobre”). Si la persona disposa d'aquest informe i serveis socials l'acredita, no se li pot tallar l'aigua. El problema és que la persona va acumulant deute. Amb el sector elèctric es va aconseguir un conveni entre Endesa-Generalitat (condonació massiva) però, en el cas de l'aigua, s'ha d'anar companyia a companyia, encara que els ajuntaments intervenen bastant. Una altra mesura, com “mesura antiocupa”, es podria aplicar el delictes de coaccions del codi penal.

En relació amb la assequibilitat, alguns dels obstacles són les tarifes, però en general es compleix amb els estàndards del dret humà a l'aigua, excepte a Barcelona. Altres obstacles són que a vegades les ajudes estan subjectes a títol i si la persona vulnerable no és titular, no pot accedir; l'aportació de determinats documents i requisits als quals les persones migrades en situació irregular els és molt complicat; la desinformació i burocràcia a les quals estan subjectes les ajudes, etc. Algunes mesures per a combatre aquest obstacles són: i) el mínim vital, que és la gran lluita. Un exemple és la comunitat minera Oleasana, el primer tram està a cost zero per a tots els socis de la cooperativa. A Lió s'està fent ja per a tota la població; ii) punts d'assessorament energètic (PAE) que existeixen a ciutats com Barcelona i que ajuden a tramitar tot que tingui a veure amb els

serveis bàsics; iii) els assessoraments col·lectius: APE, compten amb coneixement acumulat de la pràctica de les pròpies persones. A vegades són solucions que passen per accions més de pressió i incidència en carrer; iv) condonació de deute. No és estructural però el deute ofega molt a les persones. S'han d'adoptar convenis entre empreses i administracions públiques (Llei 24/2015).

A continuació, Isabel es centra en els obstacles en la democratització de la gestió del cicle de l'aigua i assenyala que un veritable límit és que el servei sigui gestionat per empreses privades o mixtes. El panorama català és que, en realitat, el 82% de la població disposa de subministrament d'aigua a través d'empreses privades. El 80% d'aquesta gestió privada és d'Agbar-Suez. La tendència és més aviat cap a la gestió pública, a escala mundial, així que el cas català és anormal. Agbar entén la democràcia mitjançant el seu consell assessor de participació, transparència i acció social i disposa d'una gran influència mediàtica i judicial, fins i tot es van conèixer casos d'espionatge contra el grup promotor de la consulta popular. Va haver-hi una sentència en la qual es posava en dubte la gestió d'aigua perquè no s'havia fet concurs públic. Aquesta sentència obria un debat sobre si el contracte és nul sobre si volen que l'aigua a Barcelona sigui gestionada per una empresa pública de gestió ciutadana. Agbar va activar les seves armes mediàtiques i jurídiques per a evitar que la consulta arribés a bon port.

Algunes experiències de democratització de l'aigua que va explicar la ponent són:

- Gestió pública amb participació ciutadana: pot facilitar una gestió més democràtica de l'aigua. Es tracta de moviments ciutadans per a la recuperació de la gestió pública, per exemple en Terrassa, observatori de l'aigua de Terrassa (hi ha molta transparència i és un òrgan que encarna un model més democràtic de l'aigua).
- Gestió comunitària: per exemple, gestió comunitària o públic-comunitària a zones rurals del Sud global, com per exemple les Junes d'Aigua a l'Equador i que neixen allà on l'Estat no arriba. Tenen reconeixement constitucional i suport públic. Un altre exemple és la Comunitat Minera de Olesana, a Olesa de Montserrat. I les comunitats hídriques, que seria com comunitats energètiques, però replicar-ho amb infraestructures hídriques, que no tenen molt arrelament aquí, però podria ser amb sistemes de captació d'aigua de pluja.

Finalment, es va analitzar el dret humà a l'aigua en el context de la crisi climàtica. Isabel va explicar la elaboració de l'estudi "[El Dret Humà a l'Aigua i al Sanejament davant l'emergència climàtica: Diagnosi, debats i propostes per l'Àrea Metropolitana de Barcelona](#)" (ESF i Ecologistes en Acció, 2022) i va comentar que en aquest estudi es constataren els impactes del canvi climàtic en l'Àrea Metropolitana de Barcelona sobre

el dret humà a l'aigua i s'identificava que s'agreuarien impactes que ja es percebien: reducció dels recursos hídrics, augment de la demanda i consum d'aigua, deteriorament de les masses d'aigua, salinització de les costes, col·lapse de les xarxes de sanejament, etc. En relació amb la preparació davant d'aquests impactes, ja existeixen instruments de planificació territorial amb les següents mesures: potenciar recursos alternatius propis de la regió; estacions d'aigua regenerada per satisfer demandes que exigeixen menys qualitat, augmentar la disponibilitat i reserva d'aigua per a usos potables i injectar-la als aqüífers com a barrera d'intrusió salina; reducció de demanda (reducció pèrdues dels sistemes i mesures d'estalvi domèstic); dessalinitzadores; aprofitament d'aigües pluvials i sistemes urbans de drenatge sostenible. Però, no hi ha una aposta decidida per l'aprofitament de pluvials i aigües grises (xarxa de clavegueram separativa), continua un creixement urbanístic desmesurat, macro projectes, el mite del dèficit hídric (s'utilitza per a adoptar algunes macromesures tecnològiques de l'aigua, com els transvasaments, porten a un desplegament de major creixement i major ús de l'aigua...). En general, també hi ha una falta de qüestionament de qui controla l'aigua i les tecnologies sobre l'aigua.

Debat

Durant el debat posterior es van fer comentaris sobre els motius pels quals Nacions Unides no es posiciona tant en la gestió pública/privada de l'aigua. Al respecte es va comentar que hi ha interessos amb els ens privats i les empreses i que no vol tancar la porta al subministrament, vingui de qui vingui, per a les comunitats en el Sud Global, per exemple.

Altres temes que van sorgir al debat final van estar relacionats amb els talls d'aigua durant la sequera i com afecten a les poblacions vulnerables. En aquest sentit es va comentar la importància de fer una ponderació de drets recolzant-se en la normativa que pot posar en risc a la població en situació de vulnerabilitat. S'ha de valorar qui utilitza l'aigua i per què. Aquestes mesures les marca la Generalitat en relació de l'estat de la sequera municipal. També es va afegir que el període de sequera actual ens hauria de fer reflexionar sobre aquest tema ja que potser el recurs aigua en mans d'algú que faci un negoci es contradictori.

3. El dret a l'habitatge en un context de crisi climàtica i social

La sessió “El dret a l'habitatge en un context de crisi climàtica i social” va tenir lloc el dia 29 de maig. La moderadora, Maridalia Rodríguez (UPF), va introduir la sessió comentant que els drets humans en el context actual de crisi ecosocial s'han de repensar com estructures socials. S'han d'adaptar a les consciències, realitats i necessitats actuals. Entre els drets a repensar es troba el dret a l'habitatge, el qual és vulnerat dia a dia en ciutats com Barcelona, on cada dia es produeixen desnonaments.

Alhora, el dret a l'habitatge és considerat un dels drets humans amb major impacte ambiental, ja que el sector residencial suposa un gran ús i consum de recursos materials, d'energia i de territori. En aquest sentit, descarbonitzar i fer més sostenible el dret a l'habitatge és també un repte necessari a abordar en aquesta revisió de l'estructura. Per tal de poder abordar aquesta qüestió és necessari un diàleg interdisciplinari que permeti connectar les diferents arestes que intervenen.

Tal com es detalla a continuació, Irene Escorihuela (ODESCA) va intervenir, en primer lloc, i, començant per un enfocament internacional fins al terreny local, va tractar els estàndards legals mínims establerts per la consecució i salvaguarda del dret a l'habitatge. En segon lloc, Paula Martí (Celobert) va aterrar la qüestió tractant-la des d'una perspectiva basada en polítiques i accions més concretes.

Irene Escorihuela: Com està recollit actualment el dret a l'habitatge i els seus estàndards mínims al dret internacional, regional europeu, nacional i local

Així, la ponència d'Irene Escorihuela es va centrar a exposar com està recollit actualment el dret a l'habitatge i els seus estàndards mínims a diferents escales legislatives: dret internacional, regional europeu, nacional, local.

En relació amb el Dret Internacional dels Drets Humans i les seves eines, Irene va destacar com a principals textos on està recollit el dret a l'habitatge la [Declaració Universal de Drets Humans de 1948](#) i el [Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals \(PIDESC\)](#), de 1966. Tanmateix, d'acord amb la ponent, en cap dels dos instruments el Dret a l'Habitatge disposa d'un article propi, sinó que es regula conjuntament amb altres, com el dret a una assistència mèdica o una alimentació adequada, relacionats amb un nivell de vida adequat. Aquest fet porta a pensar que no se li dona prou importància com la que

seria desitjable, ja que no se'l protegeix per si sol, sinó en un conjunt de prerrogatives que fan possible uns estàndards de vida adequats i viceversa.

Un cop abordat de quina manera es recull el dret a l'habitatge en l'esfera internacional més alta, es va comentar que és important atendre els mecanismes de compliment i aplicació dels estàndards establerts. Però, qui supervisa que es compleixi?

En cas del PIDESC el Comitè DESC s'encarrega de fer observacions generals (documents que contribueixen a definir millor els components del Dret a l'habitatge en determinats contextos); exàmens periòdics (que analitzen la situació del dret a l'habitatge en el context d'un país concret); i a rebre queixes i comunicacions de la ciutadania al voltant de possibles vulneracions d'aquest dret. Entre les comunicacions més rellevants que han fet els Comitès supervisors del PIDESC al voltant del dret a l'habitatge destaquen:

- [Observació General núm. 4](#). Versa sobre l'accés a un habitatge adequat. En aquesta observació s'identifiquen una sèrie d'elements que es consideren essencials a l'hora d'afirmar que existeix un accés a l'habitatge adequat. Aquests són: la seguretat jurídica en la tinença, la disponibilitat de serveis relacionats, habitabilitat del lloc, accessibilitat, l'adequació cultural, o que les despeses suportables relacionades amb l'habitatge no suposin més d'un 30% de la renda personal.
- [Observació General núm. 7](#). Analitza els desnonaments forçats i què es consideren com a tal. Tenint en compte que el PIDESC els considera incompatibles amb el tractat, s'estableix que només són justificables en contextos excepcionals i de conformitat en el Dret Internacional, com per exemple, en condicions de no nocturnitat o en èpoques de no molt de fred.
- [Observació General número 26](#). Relativa als drets sobre la terra i als drets econòmics, socials i culturals. Molt rellevant en països del Sud Global on les persones més vulnerabilitzades i susceptibles de veure el seu dret a l'habitatge afectat tenen un vincle amb el territori molt marcat.

Pel que fa als exàmens periòdics a països concrets, l'últim informe dedicat a l'Estat espanyol va ser de l'any 2018. En les conclusions de l'examen, el Comitè es mostrava preocupat pel número insuficient d'habitatge social; la creixent falta d'assequibilitat de l'habitatge, particularment dins del mercat privat a causa dels preus excessius; i la falta de protecció adequada de la seguretat de la tinença. Així mateix, el preocupava el nombre significatiu de llars que no compta amb habitatge en condicions adequades i l'alt nombre de persones sense llar. En aquest context destacava el fet que el 90% dels desnonaments es produïen per impagaments de lloguers. A l'informe s'instava a la revisió de la normativa

de lloguers per millorar els mecanismes legals de seguretat de tinença, i a la revisió dels desnonaments per tal que es fessin en termes de raonables i proporcionals.

El [Protocol Facultatiu del PIDESC, aprovat el 10 de desembre de 2008](#), atorga al Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals la facultat d'estudiar comunicacions de particulars. Cada estat s'ha d'adherir voluntàriament a ell. Espanya ho va ratificar el 2008.

Els requisits per presentar una queixa són:

- Esgotament de vies internes.
- Fonamentació suficient i correcta.
- En el termini màxim d'un any després de la incidència.
- Litispendència (que ja hagi estat examinada pel comitè o sigui un tema que hagi estat estudiat per un altre òrgan internacional).
- Ha de ser presentada per la víctima, o amb el seu consentiment exprés.
- Possibilitat d'*amicus curiae*.

Un aspecte important és que el Comitè, un cop rebuda la queixa, podrà establir mesures cautelars mentre duri el procés i per tal de garantir el dret a l'habitatge que eventualment s'estigui vulnerant. Aquest aspecte és molt important per a casos com els desnonaments que arriben el Comitè en forma de queixa, ja que aquesta mesura pot suposar la paralització temporal del desnonament fins que el Comitè emeti veredictes. Aquest mecanisme té un termini de resposta habitual d'una setmana, la qual cosa el fa realment interessant.

De tots els països del món que poden presentar queixes, les i els ciutadans espanyols són els que més queixes han presentat. Sobretot a través de moviments socials que demanen mesures cautelars. A tals efectes, la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) té un manual per presentar queixes, les quals es fan arribar des dels jutjats i aquest les envien al Comitè.

Juntament amb el Comitè del PIDESC, un altre mecanisme rellevant a escala internacional relatiu a la supervisió del Dret Internacional de l'Habitatge és la [Relatoria Especial de les Nacions Unides sobre el Dret a un Habitatge Adequat](#). Aquest organisme elabora informes temàtics sobre qüestions relacionades, visita països, revisa l'estat nacional de la qüestió i elabora comunicacions. Les comunicacions són cartes dirigides als governs i altres entitats que informen sobre les denúncies de violacions de drets humans que s'ha rebut. En aquest sentit, hi ha hagut fins a nou casos de comunicacions per part d'aquest organisme dedicades al context de l'Estat espanyol i que han arribat fins al fons de l'assumpte, on la Relatoria Especial ha considerat que s'havia vulnerat el dret a l'habitatge. En particular, la ponent destacava una comunicació de 2013 on la Relatoria informava el

Govern que la multinacional immobiliària BlackStone podria estar vulnerant el Dret Humà a l'Habitatge en territori espanyol.

A escala regional europea, destaca el paper del Consell d'Europa, rellevant en matèria de drets humans, amb el Conveni Europeu de Drets Humans (1950), la Carta Social Europea (revisada) (1996), i el seu protocol de queixes. En aquest organigrama s'estableix el Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH), que ha considerat el dret a l'habitatge de manera indirecta per mitjà de connexions amb altres drets del Conveni Europeu de Drets Humans, com el dret a la vida privada i familiar (article 8), dret a la justícia efectiva (article 6), protecció dels infants i gent gran (article 3). El TEDH ha estat rellevant a l'hora d'adoptar també mesures cautelars per evitar enderrocaments com, per exemple a Madrid, el 2013, i per evitar desnonaments per part de Societat de Gestió d'Actius Procedents de la Reestructuració Bancària (Sareb) a Salt també el 2013.

D'altra banda, el Comitè Europeu de Drets Socials i la seva [Carta Social Europea de 1996](#) va ser ratificada per Espanya l'any 2021, any en què es van poder començar a presentar queixes per part de la ciutadania espanyola. Aquesta Carta recull expressament el dret a l'habitatge en l'article 31. Des de llavors hi ha hagut dues reclamacions a aquest Comitè que afecten l'Estat espanyol. Una relativa al cas de la Cañada Real, Madrid, on el Consell d'Europa instava a l'Estat a garantir els serveis mínims de calefacció i llum als habitants de la zona.

En relació amb l'àmbit de la Unió Europea, la Carta de Drets Fonamentals tímidament reconeix en l'article 34.4 el dret a rebre ajudes a l'habitatge per evitar l'exclusió social. Tanmateix, el Tribunal de Justícia de la Unió Europea (TJUE) s'ha referit al dret a l'habitatge per mitjà d'establir una connexió amb els drets de les i els consumidors del mercat d'hipoteques. En aquest context el Tribunal, arran de la crisi hipotecària que es va deixar notar amb força a l'Estat espanyol a partir de l'any 2008, el TJUE va emetre diferents sentències relatives a clàusules abusives en hipoteques bancàries que afectaven el dret a l'habitatge. En un altre ordre de coses, la Unió Europea ha emès per mitjà del Parlament Europeu, el 2021, resolucions no vinculants sobre l'accés a un habitatge digne i assequible.

Pel que fa al context nacional, en la Constitució espanyola el dret a l'habitatge es troba fora del bloc que la norma dedica als drets fonamentals. Aquest fet comporta que la ciutadania no el pugui fer valer directament davant els tribunals quan veu el seu dret a l'habitatge vulnerat. A saber, el Dret a l'Habitatge es veu recollit i afectat en la constitució de la següent manera:

- Article 47: Tots els espanyols tenen dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat. Els poders públics promouran les condicions necessàries i establiran les normes

pertinents per a fer efectiu aquest dret, regulant la utilització del sòl d'acord amb l'interès general per a impedir l'especulació. La comunitat participarà en les plusvàlues que generi l'acció urbanística dels ens públics.

- Article 131.1: L'Estat, mitjançant llei, podrà planificar l'activitat econòmica general per a atendre les necessitats col·lectives, equilibrar i harmonitzar el desenvolupament regional i sectorial i estimular el creixement de la renda i de la riquesa i la seva més justa distribució.
- Article 33:
 1. Es reconeix el dret a la propietat privada i a l'herència.
 2. La funció social d'aquests drets delimitarà el seu contingut, d'acord amb les lleis.
 3. Ningú podrà ser privat dels seus béns i drets sinó per causa justificada d'utilitat pública o interès social, mitjançant la corresponent indemnització i de conformitat amb el que es disposa per les lleis.

Algunes de les lleis vinculades al dret a l'habitatge a Espanya són les següents:

- Llei hipotecària i legislació processal (i normativa al voltant)
- Llei d'arrendaments urbans (reformes i contrareformes)
- RDL 7/2019, de mesures urgents en matèria d'habitatge i llogar
- Moratòria de desnonaments post-covid19 (criteris)
- Llei 12/2023 pel dret a l'habitatge
 - Mediació en processos de desnonament
 - Contenció de rendes del lloguer i beneficis fiscals
 - Habitatge públic: qualificació permanent, reserves
- STC Llei 12/2023 pel dret a l'habitatge: "excés competencial".

Algunes de les lleis vinculades al dret a l'habitatge a Catalunya són:

- Llei 18/2007 pel dret a l'habitatge.
- Llei 24/2015 contra els desnonaments i els talls de subministraments, ampliada pel DL 17/2019 i la Llei 1/2022.
- Llei 11/2020 de contenció de preus dels lloguers -> STC

En relació amb els desenvolupaments normatius a escala autonòmica:

ÀMBIT	MARC NORMATIU	COMPETÈNCIES I FACULTATS
AUTONÒMIC, Definides en la CE, Decrets de Traspàs, Sentències del TC i Estatuts d'Autonomia	Ordenació territori, urbanisme i habitatge Art. 148.1.3 CE	Desenvolupen les normes bàsiques d'actuacions protegibles i els plans estatals d'habitatge Determinen la regulació i el finançament de la promoció pública d'habitatge autonòmic Estableixen la legislació en matèria d'habitatge i urbanisme Tenen competència en matèries afins tals com assistència social, joventut, promoció de la dona, tutela de menors, etcètera.

I, en relació amb l'àmbit local:

ÀMBIT	MARC NORMATIU	COMPETÈNCIES I FACULTATS
MUNICIPAL, Definides en Llei 7/1985, reguladora de les Bases del Règim Local i Llei 57/2003, de Mesures per a la Modernització del Govern Local.	Potestats i competències dels municipis Art. 7, 25 i 28 LBRL. Art. 4 MMGL.	Ordenació, gestió, execució i disciplina urbanística, definició de la forma urbana, requalificació de sòl i la millora i consolidació del sòl urbà existent. Promoció i gestió d'habitatges Protecció de la salubritat pública Poden realitzar activitats complementàries de les pròpies d'altres Administracions Públiques i, en particular, les relatives a l'educació, la cultura, la promoció de la dona, l'habitatge, la sanitat i la protecció del medi ambient.

Paula Martí: el context local en el qual es desplega el dret a l'habitatge

En la segona ponència, Paula Martí, de Celobert, va explicar que la seva intervenció s'emmarcaria més en la consideració del context local en el qual es desplega el dret a l'habitatge. A partir d'aquest context, va presentar quines propostes existeixen per abordar la seva consecució d'aquest dret i quines alternatives des de l'Economia Social i Solidaria (ESS) es contemplen per tal garantir-ho des d'una perspectiva que tingui en compte el context actual de crisi ecosocial.

En relació al context actual, la ponent es planteja la pregunta de si l'habitatge es considera realment un dret o si es pot identificar més com un bé de mercat. Davant aquesta pregunta, d'acord amb el comentat anteriorment, es pot considerar que el dret a l'habitatge, en relació de les polítiques públiques, no està garantit. Paula considera que en cap cas les polítiques públiques garanteixen ni pretenen garantir de manera integral aquest dret i que, de fet, les polítiques públiques d'habitatge històricament han estat una política econòmica. Això ha possibilitat que l'habitatge sigui un bé de mercat. Tan és així que l'habitatge ha constituït, i avui en dia encara ho és, una garantia per les finances globals, un recurs on dipositar capital de manera segura, invertir i especular. Tot deixant la funció habitacional dels d'habitatges en segon pla.

Els nous reptes que s'identifiquen dins d'aquest context d'habitatge no garantit inclouen la necessitat de considerar l'emergència climàtica alhora de fer front a la crisi habitacional. Això consisteix en adoptar mesures que abordin de manera conscient ambdues situacions. Així mateix, l'objectiu ha de ser contribuir a donar solucions a la crisi social i de cures mitjançant l'habitatge. En aquest context, l'estratègia passa necessàriament per adoptar una mirada interseccional i ecofeminista a l'hora de plantejar les noves propostes i alternatives per superar els reptes que suposa la garantia del dret a l'habitatge de manera integral.

En aquest sentit, la necessitat de destinar més diners als reptes plantejats sobre l'habitatge ressona en l'esfera de les polítiques públiques, així com adoptar estratègies polítiques i jurídiques que habilitin una major acció, com ara incloure de manera formal l'habitatge en el dret al benestar. Tanmateix, la ponent troba a faltar una entesa del context exposat anteriorment. És a dir, que les polítiques públiques han estat còmplices de la consideració de l'habitatge com a bé de mercat, com ja s'ha mencionat.

Per això, per impulsar l'habitatge com un eix del dret públic, s'ha de desfer el relat anterior. En aquests sentit, es connecta amb les polítiques climàtiques perquè de manera similar les polítiques públiques cauen en el mateix error a l'hora d'abordar les seves conseqüències i proposar alternatives integrals, tal com demostra la reticència a l'hora de plantejar discursos i plans d'acció públics relacionats amb el decreixement econòmic.

En resposta a l'anterior, la ponent porta un seguit de propostes per a una política d'habitatge radical:

1. Resposta a l'emergència habitacional: implica necessàriament ampliar recursos públics al respecte, econòmics, jurídics i tècnics. Aquest recursos haurien d'anar destinats, en gran part, a ampliar l'atenció al conjunt de la població, també la migrant.
 - Canvis estructurals a llarg termini que es materialitzin en: fomentar l'habitatge desmercantilitzat en forma d'habitatge públic, comunitari, o impulsar propostes afins des del tercer sector i fora de la iniciativa publico-privada.
 - Posar límits a la rendibilitat del habitatge que es troba dins el mercat. Regulació dels lloguers, aconseguir mobilitzar el sol privat cap al sol públic, etc. La mesura del 30% habitatge social en noves construccions o ampliar els impostos a grans tenidors per finançar una política d'habitatge expansiva són exemples positius. En aquest sentit, crear una infraestructura pública dedicada a l'habitatge requereix finançament, així que s'ha de tenir en compte que es planteja quelcom semblant a la infraestructura existent a l'educació pública o a la sanitat. Per això cal finançament públic que es podria nodrir d'impostos als habitatges destinats a altres usos o que tenen alta rendibilitat.
2. Promoure transició ecosocial. La experiència ens diu que la construcció massiva no és sostenible ni surt bé. Això es tradueix necessàriament en optimitzar l'ús del sòl urbanitzat i els edificis existents. Per això una solució pot ser augmentar densitat. Per exemple, destinant edificis que ja no compleixin la seva funció inicial d'habitatge social, com ara fàbriques, tallers, etc. a més de promoure la rehabilitació i l'eficiència energètica. Tanmateix s'han d'elaborar polítiques dirigides a les necessitats de la població, amb gestió pública i instruments innovadors. A més es busca impulsar nous models comunitaris i participatius d'habitar, de manera que s'incorporin els principis democràtics en la manera de concebre l'habitatge i es gestionin els recursos relacionats de manera conjunta i més eficient.

Davant aquestes propostes, és necessari establir unes noves bases per fer un canvi de paradigma. És a dir, superar el model ideal de "casa pròpia amb jardí", que és eminentment insostenible en el context actual de crisi ecosocial perquè fomenta una vida aïllada i dificulta les tasques de cures, necessita un elevat consum de recursos i energia, es basa en inversió privada, i amplia la desigualtat i segregació.

En contrapartida es proposa un nou ideal basat en l'habitatge per una vida bona, prenent connotacions del “buen vivir” de la cosmovisió indígena. Aquesta proposta, que s'està intentant materialitzar avui en dia principalment a través de cooperatives d'habitatge en sessió d'ús suposa una major seguretat en la tinença a llarg termini, es basa en la inversió col·lectiva que redueix els riscos individuals, requereix d'un suport públic que no faci necessari l'estalvi individual, facilita el suport mutu i les cures, facilita la participació i implicació, es troba en un entorn de qualitat, permet la suficiència energètica i d'espai i s'adapta a les necessitats de la vida quotidiana.

Debat

Durant el debat es va preguntar sobre quines eines existeixen per posar remei a ocupacions en habitatges familiars o petits tenidors. Es va respondre que, sovint, es fa servir el terme ocupacions a la lleugera i de manera sensacionalista, quan en realitat és un concepte legal acotat. És a dir, perquè existeixi un “ocupació” hi ha d'haver uns requisits, i sovint es fa servir el terme quan en realitat s'està davant d'usurpacions o violacions de domicili, casos en els quals existeixen eines i vies jurídiques diferenciades i contundents. També es va apuntar que aquest tipus d'ocupacions són molt residuals i que les més freqüents són de grans tenidors. En tot cas, cal recordar que quan es produeixen, la majoria de casos responen a problemes reals d'accés a l'habitatge o problemes per pagar el lloguer. En l'àmbit normatiu, si no es té el títol de la llar, hi ha eines per recuperar l'habitatge, com per via d'usurpació. Depenent de la circumstància, el procés de recuperar l'habitatge personal és més llarg o més curt. També es va comentar que als bancs els interessa fins i tot tenir-les ocupades abans que en contracte de lloguer, perquè és una estratègia per mantenir el preu de mercat ja que els contractes de lloguer devaluen el preu perquè obliguen a l'eventual comprador a respectar les condicions dels contractes durant uns anys determinats, fet que pot paralitzar l'activitat de mercat pensada per aquell habitatge en concret. En cas d'habitatges de particulars, si la propietat posa recurs, el procés continua endavant i, en teoria, l'administració busca habitatges socials com alternativa dels ocupes.

També en relació amb les ocupacions, es va fer esmena al fet que la normativa actual relacionada amb els desnonaments no contempla criteris de antiguitat o components familiars de la persona que habita. Per tant, es deixa a criteri dels jutges la consideració d'aquests factors a l'hora d'interpretar la llei i ordenar un desnonament. Tanmateix, gràcies a la normativa europea de consumidors⁸ que s'ha aconseguit millores en aquest

⁸ Directiva 2008/48/CE del Parlamento Europeo y del Consejo, de 23 de abril de 2008 , relativa a los contratos de crédito al consumo y por la que se deroga la Directiva 87/102/CEE del Consejo.

aspecte. Per exemple, no es pot desnonar perquè una persona hagi tingut dificultat en pagar un mes de lloguer, han de ser tres seguits. Així mateix, quan hi ha una sentència i es decideix executar, i el jutjat envia a la comitiva judicial, es pot al·legar situacions i criteris de vulnerabilitat per aplaçar un mes o tres. No obstant, es troba a faltar la consideració de components psicològics que provoquen aquestes situacions en la salut de les persones que les pateixen.

Una altra de les preguntes va estar relacionada amb els habitatges buits i com es pot evitar aquesta situació. Es va respondre que existeixen mecanismes impositius, com multes o increments de l'IBI en habitatges buits, per forçar la seva posada en circulació. Tanmateix, es va comentar que en realitat no existeixen tants habitatges buits. A Barcelona només hi ha un 2%, quantitat que respon a habitatges rotant en una lògica de mercat. Ara bé, on sí existeix molt habitatge buit és en indrets amb despoblament i els quals es troben (els habitatges) en mal estat. En relació amb les cooperatives d'habitatge, es va mencionar que hi ha entre 200 i 300 habitatges en ús i durant els anys vinents es pretén arribar a 2.000. Per això, cal un marc legal que doni seguretat jurídica i que els mantingui fora de les lògiques de mercat.

Directiva 2014/17/UE del Parlamento Europeo y del Consejo, de 4 de febrero de 2014 , sobre los contratos de crédito celebrados con los consumidores para bienes inmuebles de uso residencial y por la que se modifican las Directivas 2008/48/CE y 2013/36/UE y el Reglamento (UE) n ° 1093/2010.

4. El dret a estar lliure de fam en un planeta extralimitat: construint sistemes alimentaris justos i resilients

La sessió “El dret a estar lliure de fam en un planeta extralimitat: construint sistemes alimentaris justos i resilients” va tenir lloc el dia 5 de juny. La moderadora, Ana García Juanatey (UPF), va introduir la sessió explicant que en el context actual de crisi ecosocial, el sistema alimentari industrial imperant contribueix a sobrepassar els límits planetaris. Això obliga necessàriament a repensar les polítiques alimentàries a escala global. En aquest sentit, és rellevant connectar el dret a estar lliure de fam, en perill actualment, amb la responsabilitat de, com a país del Nord global, Espanya fa per sobrepassar aquests límits planetaris. Per això, en la sessió es va proposar un diàleg entre la ciència jurídica que estableix uns estàndards mínims per assegurar el dret a l'alimentació, i l'activisme amb propostes de polítiques alternatives des del cooperativisme per fer la garantia del dret a l'alimentació més coherent amb el context actual de crisis ecosocial.

Miguel Angel Martín: els estàndards jurídics actuals que aborden el dret a estar lliure de fam com a dret humà.

La primera ponència, a càrrec de Miguel Angel Martín (Universitat de Sevilla i de Córdoba), va tenir com a objectiu introduir els estàndards jurídics actuals que aborden el dret a estar lliure de fam com a dret humà. Miguel Ángel va començar realitzant una radiografia de l'estat de garantia del dret a la alimentació a escala global mitjançant els instruments internacionals existents. En aquest sentit, va destacar que, a priori s'està davant un escenari negatiu de retrocés en l'objectiu global d'un món sense fam. L'any 2023, a la meitat del termini de compliment de l'Agenda de els Nacions Unides 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), els indicadors no només apunten a una falla a l'hora d'acomplir els objectius sinó que també indiquen un retrocés en l'ODS 2 dedicat expressament a la seguretat alimentària global, anomenat “fam 0”. En aquest context, la comunitat internacional es marca com a propòsit l'aplicació efectiva del dret a l'alimentació i pren com a objectiu aconseguir una millora en el marc jurídic i polític dedicat a la matèria.

Val a dir que els ODS no acullen completament els drets humans. És a dir, no són una garantia per si sols de la seva consecució. En aquest aspecte requereixen una implementació i una voluntat activa per part dels Estats de voler adoptar mesures al

respecte. Així, el dret a l'alimentació suposa la "cara jurídica" de la seguretat alimentària que persegueixen els ODS.

En el context internacional, la referència més rellevant sobre la matèria és el document de la FAO anomenat "[Directrius Voluntàries sobre el Dret a l'Alimentació](#)", que constitueix el que es considera com la interpretació autèntica d'aquest dret a nivell internacional. Les Directrius sobre el dret a l'alimentació mostren com els Estats haurien de posar en pràctica el dret humà a una alimentació adequada. Es divideixen en tres seccions:

- La primera secció explica l'objectiu de les Directrius i fa referència als instruments internacionals rellevants, també inclou el significat del dret a una alimentació adequada i de l'assoliment de la seguretat alimentària.
- La segona, destaca la importància de crear un entorn propici, així com de comptar amb assistència tècnica i mecanismes de rendició de comptes per a la implementació del dret humà a una alimentació adequada. Incorpora les 19 Directrius, que identifiquen els components bàsics per a la realització del dret a una alimentació adequada.
- La tercera secció es refereix als compromisos que els governs, les organitzacions internacionals i les parts interessades poden adoptar per a la realització del dret a una alimentació adequada i les accions que han de dur-se a terme per a complir amb aquests compromisos.

Tanmateix, cal recordar que es tracta de directrius voluntàries sense caràcter vinculant i que, per tant, s'hauria de reforçar el seu valor. Per exemple mitjançant la consolidació del seu contingut en un tractat vinculant a escala global.

Collage d'Araceli Pulpillo per a la [Revista Sobirania Alimentària](#)

D'altra banda, Miguel Ángel va comentar la necessitat de posar el dret a l'alimentació al centre del debat polític internacional. Les raons per prioritzar el dret a l'alimentació es basen principalment en la seva vinculació amb el dret a la dignitat humana i a la seva estreta relació amb múltiples problemàtiques transversals i altres drets humans. Per exemple, té impacte directe en la degradació ambiental.

En l'esfera política hi ha una divisió entre, per una banda, les persones que defensen el sistema tradicional industrial, que ha contribuït en la superació dels límits planetaris i s'ha mostrat àmpliament insostenible i, per l'altra, les qui defensen un nou model més sostenible i democràtic. Aquestes diferències es van deixar notar a la reunió d'alt nivell de les Nacions Unides que va tenir lloc a Doha en motiu de la COP 18. Allà es va posar de manifest la necessitat d'atendre les qüestions de sostenibilitat que travessen el dret a l'alimentació. A més, es va posar de manifest que les projeccions de futur apunten amb certesa que l'emergència climàtica està tenint i tindrà encara més conseqüències perniciosos pel dret a l'alimentació, derivant en més persones en situació d'inseguretat alimentària.

En aquest context, el ponent va esmentar que a Doha es va constatar que els Estats no poden continuar negant aquests dilemes. Motiu pel qual van adoptar el compromís d'incorporar polítiques de mitigació del canvi climàtic en les polítiques nacionals relatives a assegurar el dret a l'alimentació. Aquest compromís, però, es va materialitzar en forma de document no vinculant. Tanmateix, es va destacar que per primer cop es va donar acollida en esfera internacional a la intersecció entre les matèries de canvi climàtic i seguretat alimentària de manera que el resultat fos un document expressament tractant la matèria.

En relació amb les arestes del dret a l'alimentació, el ponent va posar de relleu que aquest dret no només té a veure amb patir gana, sinó que es relaciona amb temes de salut, sostenibilitat, nutrició, seguretat alimentària, o fins i tot la pandèmia de la COVID-19. Per això és necessari abordar el tema de manera àmplia i progressiva. El ponent va explicar que s'ha de treballar per tal que les polítiques públiques posin el dret a l'alimentació en l'estadi més alt de les seves prioritats i això requereix recursos, voluntat política i instruments jurídics.

En aquest sentit, Miguel Ángel va defensar una clara intervenció pública en el mercat alimentari per tal que els costos d'assegurar aquest dret no recaiguin en les persones que més pateixen les seves conseqüències negatives. Per exemple, a l'hora de finançar el consum de productes alimentaris sostenibles i ecològics.

En la mateixa línia, va apuntar que s'ha de tenir en compte l'impacte que el comerç internacional té sobre la seguretat alimentària. Va assenyalar també la forta dependència alimentària de certs països amb menys poder econòmic internacional respecte als aliments importats des d'altres potències econòmiques. En contextos com aquests, els preus a la baixa imposats pels productes importats gràcies a les escales del mercat global deriven en cada vegada una major escassetat de recursos locals per fer front a aquestes polítiques i desenvolupar una estructura pròpia amb la qual abastir la seva població interna. Es parla així de l'arma alimentària per controlar el comportament dels anomenats "països importadors nets d'aliments".

En aquest context, les demandes per un dret a l'alimentació es tradueixen directament en demandes sobre sobirania alimentària. Aquesta qüestió, que havia estat eclipsada en el debat públic dels països del Nord global i europeus, va ressorgir arran de l'encariment dels productes d'alimentació bàsica per la guerra d'Ucraïna. Aquesta situació va propiciar que l'Organització Mundial del Comerç fes una declaració al voltant de la seguretat alimentària i el comerç. Cal apuntar però, que en altres països, sobre tot al Sud global, la crisi alimentària va sorgir molt abans al debat públic. Es recorda, per exemple, l'impacte de la crisi global del 2008 que en altres contextos es coneix com la crisi alimentària.

Davant l'especulació dels preus dels aliments i polítiques de comerç, propiciades per volatilitat del mercat davant els contextos de crisi o de guerra i la seva impossibilitat de garantir de manera estable la seguretat alimentària global i el conseqüent dret a estar lliure de fam, sorgeix una demanda comuna de democratització de les polítiques alimentàries. Sobre tot perquè es tingués en compte les particularitats de la població en situació de més vulnerabilitat que pateixen en més vehemència l'encariment de productes bàsics com les farines o l'arròs.

Per això es reclama que es vagi més enllà de la situació actual i es posin en marxa instruments i polítiques reals per aplicar i executar el marc estructural internacional existent. Només així es podran abordar en el futur escenaris com els recentment viscuts amb la COVID-19 que van sorgir en contextos de mercats alimentaris no controlats i que han tingut impactes tangibles en l'accés a l'alimentació de la població a tot el món. Es reclamen, doncs, instruments globals que vagin més enllà de l'àmbit regional, com el de la Unió Europea. Per exemple, cal esmentar els avenços que està aconseguint l'Aliança iberoamericana en matèria de seguretat alimentària en la regió. En aquest sentit, es destaca la feina de la FAO d'Amèrica Llatina, programes nacionals com els impulsats, en el seu moment, per Lula da Silva al Brasil "Hambre 0", que va ser realment exitós, i l'Observatori del Dret a l'Alimentació, que involucra a més de 150 universitats de tot el continent. Al seu torn, a escala europea, actualment hi ha una iniciativa per abordar la inseguretat alimentària, que es calcula en un 15% de la població. Tanmateix, no hi ha

reconeixement jurídic exprés del dret alimentació, cap llei nacional, ni cap reglament europeu al respecte.

Ana Pardo: El dret a estar lliure de fam en un planeta extralimitat, sistemes alimentaris justos i resilients

En la segona ponència, Ana Pardo, de la Cooperativa Arrán de Terra va realitzar una ponència titulada “El dret a estar lliure de fam en un planeta extralimitat: construint sistemes alimentaris justos i resilients”. La ponència es va centrar en la perspectiva política i social del dret a l'alimentació. Des de Arrán de Terra pretenen aportar un anàlisi holístic que permeti apreciar les capes que afecten al dret a l'alimentació.

Ana va començar amb una menció al genocidi palestí perpetrat per Israel, problemàtica que està estretament lligada amb la temàtica, ja que Israel està fent servir la fam com a arma de guerra, destruint cultius i tallant vies d'abastiment alimentari al poble palestí. A més, està usant la importància que té per al poble palestí la vinculació amb el territori i el conreu de certs productes identitaris, que conformen la seva dieta diària, com l'olivera, per atacar i reprimir la cultura palestina.

D'acord amb la ponent, les dificultats d'accés a l'alimentació no es deriven de la falta de productivitat sinó de la desigualtat en l'accés. La realitat és que un gran nombre d'aliments acaba a les escombraries. La FAO estima que un 1/3 dels aliments que es produeixen al món es malbaraten. L'any 2012 es va calcular (sense comptar amb les pèrdues en l'àmbit de la producció ni distribució) que el malbaratament alimentari de les famílies, comerç al detall i restaurants se situava en 262.000 tones/any, uns 34,9 kg per persona/any (equivalents a un 7% dels productes adquirits), xifra que representa uns costos de 112€ per persona i any. Tanmateix, es comenta que a la ciutat de Barcelona no hi ha dades sobre el malbaratament alimentari.

Tenir aquestes dades presents és important per no caure en solucions tecno-optimistes que en el passat ja ens han dut a la situació actual de desigualtat en l'accés d'aliments en la que ens trobem avui. En aquests sentit, la ponent destaca que l'organització capitalista de la producció d'aliments ha suposat una guerra a mort contra la capacitat autònoma de la població de satisfer les seves necessitats alimentàries.

En relació amb el dret a l'alimentació, com s'ha esmentat anteriorment, aquest és un dels eixos d'acció de la Sobirania Alimentària, definits al Fòrum Mundial de Sobirania Alimentària de La Habana, l'any 2001. En aquesta línia, s'assenyala la mercantilització de la alimentació com a causa principal de la fam al món i la sobirania alimentària com a resposta per assegurar el dret a la alimentació.

Per sobirania alimentària s'entén “el dret dels pobles a aliments saludables i culturalment apropiats produïts mitjançant mètodes ecològicament racionals i sostenibles, i el seu dret a definir els seus propis sistemes alimentaris i agrícoles. Col·loca les aspiracions i necessitats dels qui produeixen, distribueixen i consumeixen aliments en el centre dels sistemes i polítiques alimentàries en lloc de les demandes dels mercats i les corporacions”. D'aquesta manera la sobirania alimentària té components de justícia social, ecològica i climàtica, proposant l'agroecologia com a resposta al canvi climàtic; proposa alhora l'accés i ús sostenible dels recursos com terra, llavors, i aigua; prioritza les economies locals i comunitàries; incorpora la perspectiva feminista en el reconeixement, participació i accés als recursos; suposa la prohibició de les patents sobre la vida i organismes genèticament modificats.

Entenent aquesta perspectiva i relacionant-la amb el dret a l'alimentació, es pot afirmar que la sobirania alimentària és un dret col·lectiu que integra, entre altres reivindicacions i drets, el dret a l'alimentació suficient, adequada i culturalment digna com un dels seus pilars i en relació amb tots els altres: producció ecològica, accés als recursos, justícia social, ecològica i climàtica, relleu agrari, valor de les llavors i rebuig als transgènics, perspectiva feminista, etc.

D'altra banda, la ponent va explicar que l'evolució del dret a l'alimentació com a concepte jurídic beu d'aquest desenvolupament de la sobirania alimentària, perspectiva que s'hauria d'integrar en tots els instruments jurídics que en facin referència:

- Declaració Universal dels Drets Humans de 1948
- Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (1976)
- Carta de les Nacions Unides
- Convenció sobre els Drets dels Infants
- Convenció sobre la Eliminació de totes les formes de Discriminació contra la Dona
- Els quatre convenis de Ginebra i els seus protocols addicionals
- Cimera Mundial sobre l'Alimentació a Roma (1996)
- Relator Especial de les Nacions Unides (2005)

Així, “el dret a tenir accés, de manera regular, permanent i lliure, directament, o mitjançant la compra amb diners, a una alimentació quantitativa i qualitativament adequada, alhora que suficient i amb els mitjans necessaris per a produir-la (terra, aigua), els quals corresponguin amb les tradicions culturals de cada població i que garanteixi una vida física i psíquica satisfactòria i digna” (Ziegler, 2005).

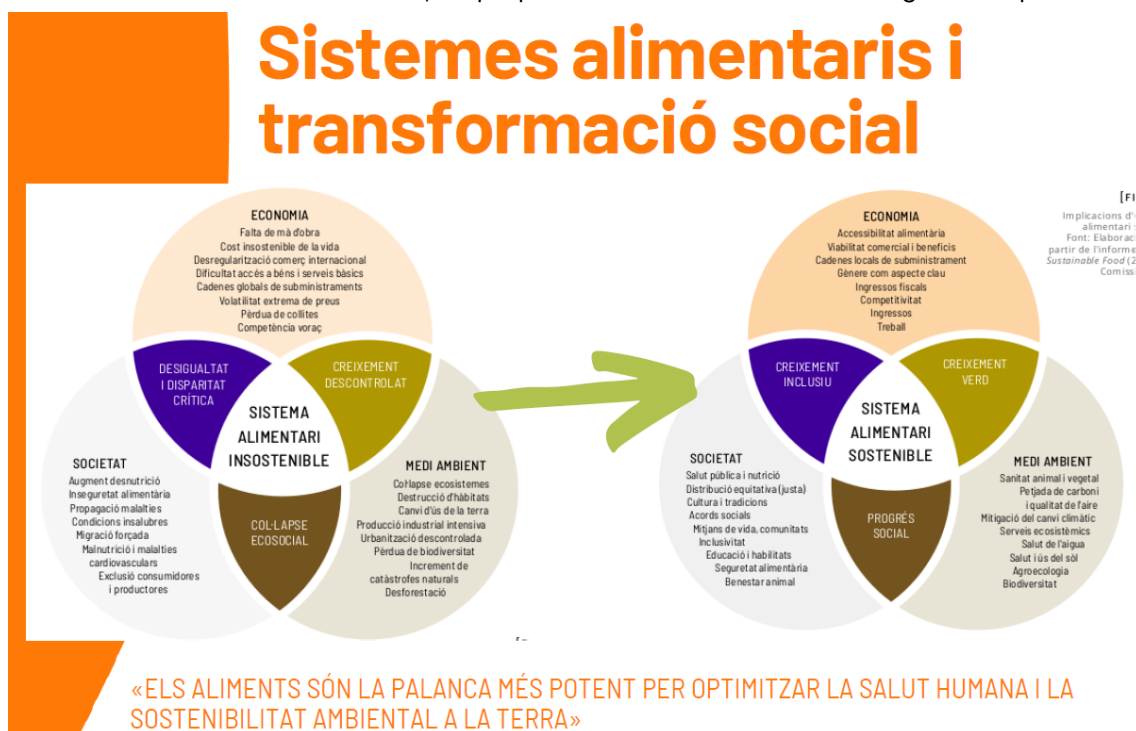
La materialització del dret a l'alimentació no és la mera ingesta de calories, sinó que ha d'incloure l'assoliment dels mitjans socioeconòmics, culturals i ambientals per a permetre

el gaudi d'una alimentació suficient, nutritiva i culturalment adequada. D'aquesta manera s'entén que els elements constitutius del dret a l'alimentació són: la disponibilitat, l'accessibilitat, l'adequació, la sostenibilitat i la participació.

En el context actual de pujada de preus dels aliments, on el 6,4% de la població no pot permetre's una ingesta amb proteïna animal cada dos dies, preguntar-se com es pot garantir el dret a la alimentació és essencial. Tanmateix, els actuals models d'ajuda alimentària no estan funcionant i només reforcen la indústria i l'assistencialisme mitjançant els "bancs d'aliments". Així mateix, en l'oferta d'aquests bancs manca la presència de productes frescos i aliments saludables, tenen poca capacitat per adaptar-se a les necessitats i dietes específiques d'algunes famílies, reproduïxen l'estigmatització, i tenen un fort caràcter centralitzat i poc resiliència.

Com alternativa, han sonat amb força les anomenades "targetes moneder", que són targetes bancàries prepagament amb les quals es poden adquirir certs aliments en supermercats. Tanmateix, suposen cert retrocés en l'oferta de preus respecte als bancs d'aliments clàssics, ja que les persones beneficiàries d'aquestes targetes han d'adquirir els aliments a preu de mercat sense cap subvenció. A més, reforcen els models de producció agroindustrials de les grans cadenes de distribució, i suposen un recolzament directe a la banca.

Com a alternativa al model actual, es proposa un sistema basat en el següent esquema:

D'acord amb la ponent, els aspectes clau a abordar en aquest nou model alimentari, proposant polítiques i propostes concretes serien els següents:

- Abordar pobresa de forma integral. Es calcula que degut a l'alta taxa de pobresa, 1 de 4 persones està situació de patir pobresa alimentària. En aquest sentit, abordar la pobresa de manera transversal pot afavorir en gran mesura l'assoliment de la seguretat alimentària de la població. Així, una política d'habitatge, de regulació de subministraments bàsics com l'energia, l'aigua, o millores laborals, també poden ser una bona política alimentària. Davant tot això, cal apuntar que no existeixen dades reals que versin íntegrament sobre pobresa alimentària, fet que porta sent una reivindicació des de fa temps.
- Seguretat social alimentària. Adoptar polítiques socials que prioritzin la seguretat alimentària. En aquests sentit, es destaca la proposta francesa de seguretat alimentària com a sistema semblant a la educació i sanitat pública. Es treballa perquè tot ciutadà o ciutadana tingui dret a accés a mitjans econòmics per gastar en alimentació, basant-se en un model finançat per cotitzacions en la seguretat social, la finalitat del qual sigui assegurar la despesa alimentària mínima de tota la població.
- Perspectiva de gènere. Es proposa tenir en compte la feminització de pobresa alimentària. Es posa sobre la taula que la majoria de productors a escala mundial són dones però, alhora són les qui tenen menys propietat de terres. Així, s'ha de tenir en compte aquesta variable alhora de dissenyar polítiques.
- Promoure la participació i acabar amb l'assistencialisme. Es defensa que l'assistencialisme cronifica la pobresa i, per contra, la participació fomenta l'autonomia.
- Introduir la perspectiva antiracista i anticolonial. El sistema alimentari industrial basat en la mecanització i la tecnificació, monocultius i l'exportació internacional, deriva en la dependència cap a grans capitals i combustibles fòssils. Aquestes dinàmiques lligades amb les relacions colonials existents comporten desforestació, pèrdua de biodiversitat, contaminació, i explotació laboral als països del Sud global, mentre la transformació de les matèries primeres i el consum es du a terme al Nord global. Aquestes dinàmiques es veuen reproduïdes en l'explotació flagrant i impune sobre les persones temporeres, majoritàriament migrants, en els camps de l'Estat espanyol i català.

- Sostenibilitat ambiental. Es calcula que entre el 21 i 37% de les emissions amb efecte d'hivernacle provenen del sistema alimentari. D'altra banda, la FAO afirma que el 80% dels aliments que es consumeixen al món els produeix l'agricultura familiar mitjançant models productius més sostenibles. Es proposa una transició cap a models de producció agroecològics.

Finalment, la sessió va concloure comentant que la sobirania alimentària és una alternativa des de la qual pensar el dret a l'alimentació com el dret dels pobles als aliments saludables i culturalment apropiats, produïts mitjançant mètodes ecològicament racionals i sostenibles, i el seu dret a definir els seus propis sistemes alimentaris i agrícoles. El dret a l'alimentació, com quelcom transversal, ha de ser treballat des d'una mirada interseccional, i considerant elements clau com la justícia social, el feminisme, l'autonomia, l'anticolonialisme, antiracisme i l'agroecologia.

L'Institut de Drets Humans de Catalunya és un centre d'estudi i reflexió de referència per la generació d'eines i propostes que permetin avançar en la realització efectiva dels drets humans, a escala local, nacional i internacional.

Si comparteixes els nostres objectius de defensa i progrés dels drets humans, associa't per donar suport i col·laborar amb els nostres projectes i activitat

